
de beschrevenen. Domela Nieuwenhuis relateert in een terugblik zijn geloofsafval aan het verlies van zijn tweede vrouw, maar de auteur vindt dat blijkbaar niet plausibel en wijdt diens geloofsafval aan de 'ware' reden, zijnde het kerkelijk modernisme en het industriële kapitalisme (150). Toch kan men zich niet voorstellen dat zijn persoonlijke en gezinsleven zo weinig invloed had op zijn manier van in het leven staan. Nieuwenhuis huwde vier maal en met elke vrouw had hij een of meer kinderen. Wat gebeurde er in godsnaam met zo'n gezin, bleven al die kinderen bij hem of plaatste hij ze in een weeshuis of elders? De lezer blijft in het ongewisse. Een van de argumenten die binnen de katholieke kerk genoemd worden voor het in stand houden van het celibaat is dat de 'mannen Gods' anders teveel zouden worden afgeleid door de zorgen van hun eigen gezin. Het lijkt bij de protestanten geen belangrijk item te zijn, tenminste wanneer we afgaan op deze vijftien portretten. –

¶ Jan Jacobs, Lodewijk Winkeler, Albert van der Zeijden (redactie) en Ellen Brok (beeldredactie), *Aan plaatsen gehecht. Katholieke herinneringscultuur in Nederland*, Nijmegen/Antwerpen: Uitgeverij Valkhof Pers, 2012, 867 pagina's. ISBN 978 90 5625 370 7. €49,50.
¶ Gert van Klinken

Sinds jaar en dag werken rooms-katholieken en protestanten eendrachtig met elkaar samen in de redactie van *DNK*. Hoe beperkt mijn kennis van het rooms-katholicisme in ons land desondanks nog steeds is werd mij pas goed duidelijk bij het lezen van het hier besproken boek. Van sommige onderwerpen in *Aan plaatsen gehecht* wist ik wel 'iets' (dat Schaepman uit Tubbergen kwam en Pierre J.H. Cuypers uit Roermond) maar dan bij nadere kennismaking toch beduidend minder dan aangenomen, van andere zelfs helemaal niets. In die laatste categorie vallen voor een uit Groningen afkomstige protestant bijna alle 'lieux de mémoire' van het Brabantse en Limburgse platteland, maar ook bijvoorbeeld het enorme complex van het voormalig kleinseminarie Leeuwenhorst in Noordwijkerhout. De romantisch aandoende naam Stella Maris is mij bekend als opschrift van een rk vakantiehuis op Schiermonnikoog, maar pas in dit boek ben ik er achter gekomen wat de achtergronden zijn van

deze erenaam van Maria. En dat die naam niet alleen terug gaat op de kerkvader Hiëronymus, maar in de loop der eeuwen in de Nederlanden een heel eigen gevoelsklank heeft gekregen.

Het gaat hier kortom om een uiterst informatief werk voor wie niet van binnenuit bekend is met katholiek Nederland. De bedoeling van de redactie gaat echter verder dan een catalogus of reisgids. In een helder geschreven inleiding wordt het onderwerp omschreven: herinneringscultuur als sleutel voor het verstaan van een zich dynamisch ontwikkelend volksdeel. De hoofdlijn is deze: 'Van een achtergestelde, tweederangs bevolkingsgroep in de 17^e en 18^e eeuw via een verzuilde subcultuur (...) naar een vrijwel volledig ontzuild verband zonder veel onderlinge samenhang en binding na 1970'. De nuchterheid van die laatste constatering tekent de distantie die redactie en auteurs in acht willen nemen. Van historische apologetiek is geen sprake. Het boeiende is juist dat in 'volledig ontzuild verband' de ontwikkeling van het rooms-katholicisme doorgaat. Het loont de moeite om met aandacht te kijken naar de manier waarop dat gebeurt. Herinneringscultuur is niet statisch, en slechts in beperkte mate gebonden aan vaste vormen. De zuil is afgebrokkeld. Maar zoals godsdienstsocioloog Walter Goddijn opmerkt komt er iets voor in de plaats: minder collectivistisch, meer spiritueel geïndividualiseerd.

Deze overgang vormt het eigenlijke thema. In *Aan plaatsen gehecht* wordt dat besproken aan de hand van 48 herinneringsverhalen uit de geschiedenis van het katholieke volksdeel. Het concept van *lieu de mémoire* is zoals bekend ontwikkeld door de Franse historicus Pierre Nora. In zijn benadering kan de 'plaats' waaraan de herinnering zich hecht zowel een plek in de geografische ruimte zijn als een klank, een voorwerp, een concept. De redactie van *Aan plaatsen gehecht* heeft dit voorbeeld in zoverre gevolgd dat ook enkele herinneringsverhalen zijn opgenomen zonder vaste plek op de kaart, zoals de bijdrage van Goedroen Juchtmans over de kerststal thuis. Veruit de meeste herinneringsverhalen staan echter in verband met een topografische plek. De auteurs hebben die bezocht, en doen daar in menig geval verslag van. In het kader van het boek is dat meer dan een anekdotische exercitie. Telkens wordt niet alleen gekeken naar wat aan beleving en herinnering voorbijgaat maar ook naar wat er in het heden voor terugkomt. Een bezoek, zowel